

**PRISTUP LIKOVNOM OBLIKOVANJU
VJERONAUČNIH UDŽBENIKA ZA
SREDNJE ŠKOLE: “JEKA DUŠE” I
“ZOV SLOBODE”**

• Duško Šojlev •

Kad se čovjek prihvati oblikovanja udžbenika, teško može reći što je gore: da autor zapravo ne zna što hoće ili pak da to isuviše dobro zna. Budući da je dr. Pranjić napravio zahtjevan tekst, a i u uputama je bio vrlo određen, nama, njegovim suradnicima, nije bilo lako. Morali smo

dati svoj stvaralački prilog u skladu s određenom pragmatičkom koncepcijom, nedvojbenim sadržajem i strukturalnim odrednicama katehetskog postupka.

Već se u prvoj verziji teksta udžbenika za prvo godišće autor opredijelio za temeljni sadržaj koji otvara spoznajni proces, razmatra temu i upućuje na priloge koji pomažu učeniku da saдрžaj što potpunije prihvati. Iz toga je utanačen oblikovni stil teksta: glavni stupac s krupnijim pismom apelira na racionalnu spoznaju, u sitnijem su i drukčijem pismu (mahom u kurzivu) pridodani citati iz odgovarajuće katehetske literature, iz dokumenata, zatim izjave te prilozi iz književnih i znanstvenih djela poznatih autora.

Da se učenik ne bi izgubio u toj raznolikosti, gotovo su svake dvije stranice tretirane kao cjelina. Na tom se polju grafičkom koncepcijom utvrdilo (uz poneke iznimke) mjesto temeljnog sadržaja (na lijevoj strani i u širokom retku), a preostali je dio prostora određen za priloge izravno povezane za temeljni sadržaj koji je pred očima. Prilozi su svrstani grafički čitko. Neposredne dopune teksta označili smo brojevima na prikladnom tonu, važnije dijelove teksta smo tiskali većim i jednakim slovima, literarni prilozi uglavnom imaju svoj naslov, zadaće s nadopunom uokvirene su trakom intenzivnije boje, a pozivi na djelatnost tiskani su na poljima svjetlijeg tona iste boje. Druga, suptilnija boja ima dekorativnu namjenu, ugodajni cilj, ali je korištena i za razgraničenja, radi strukturalne čitkosti.

Naputak na početku knjige pomaže učeniku da se lakše snađe i ne ulažući mnogo truda shvati da nastavak glavnog stupca mora biti u istoj širini i iz istog pisma - ako ne na ove dvije, onda svakako na sljedeće dvije stranice.

Valja ipak reći da to nije najjednostavnije rješenje. Ima previše elemenata. No kao što je jednakostrani kvadrat s četiri elementa jednostavniji od raznostranog trokuta s tri elementa, tako je ovakav način grafičke predodžbe jednostavniji nego da smo sve priloge na jednak način utkali u temeljni tekst. Ovako je moguće da učenik prati bitnu misao i da pritom ipak može doživjeti emocije, pratiti vjersko i životno iskustvo, propitivati se i djelatno sudjelovati.

Značajan prilog tekstu su slike. Didaktičko polazište - zapravo suvremena katehetska metoda tako zapažena u ovim udžbenicima kojim se vjera otkriva iz nutrine i životne prakse čovjeka Božjeg stvorenja - obvezalo nas je da se uzdržano koristimo tradicionalnim vjerskim likovnim predodžbama. Tamo gdje je bio naglašen vjerski sadržaj, reproducirali smo djela velikih umjetni-

ka i dali u odnosu na te priloge dosta prostora hrvatskoj kršćanskoj umjetničkoj baštini. Opise životnih situacija i životnih dilema popratili smo dokumentarnim fotografijama. Dosta je fotografija asocijativno povezano s tekstem, a dio je simboličan. Budući da je Krist povijesna osoba, njegov je lik dočaran i slikama iz poznatih filmova, dakle realistički. No dali smo i interpretacije njegova lika među spomenutim reprodukcijama umjetničkih djela.

Kad smo se trebali pomalo našaliti ili čak narugati, koristili smo već objavljene ili za ovu prigodu izrađene karikature (poznatog karikaturista Z. Lennera). Za fluidne scene, ili kad nismo imali drugi izbor, objavili smo likovne ilustracije. Ti, na poseban način tretirani crteži lišeni su svake nepotrebne faktografije, tek naznačuju bit scene s pretenzijom da uz potporu sadržaju obogate i vizualnu vrijednost knjiga.

Sve u svemu knjiga je grafički oblikovana tako da se omogući djelovanje složenoga edukativnog postupka, da se dopadne učeniku, da bude u skladu s njegovim već usvojenim vizualnim afinitetima. Ne zaboravimo da je ovo naše vrijeme vrijeme slike, vrijeme agresivnih medija. Štovali smo slikovnost, ali smo se ipak umjesto agresije založili za suptilan, plemenit dojam. Tragali smo za čistoćom i ljepotom.

Ovako složeni projekt bilo je teško dosljedno ostvariti pa su ostale neriješene neke oblikovne dileme. U usporedbi s drugim udžbenicima, i uopće s obzirom na stajalište o udžbeniku kao vodiču za korištenje druge literature, naši su udžbenici "konzervativni". Zbog toga su i opsežni (jedan s gotovo 250, a drugi s više od 250 stranica). Čini se da je u njima "sve" što treba učeniku, pa se postavlja pitanje koliko će on radi svoje vjerske naobrazbe potražiti i nešto drugo. Isto je tako jasno da, s obzirom na broj sati vjeronauka u srednjim školama, u udžbenicima ima mnogo više građe nego što se može ispravno didaktički svladati u školi. Budući da udžbenike ne prate radne bilježnice, u njima je dosta stranica na kojima treba ponešto upisivati, ima uzoraka anketnih listova i sličnih priloga koji podpadaju u prateću literaturu.

Iako smo bili svjesni mogućih primjedbi, ipak smo se odlučili za ovakvu interpretaciju. Zašto?

Prije nego što smo pristupili oblikovanju, proučili smo vjeronaučne udžbenike brojnih kršćanskih zemalja Europe. No, kao što nije bilo moguće jednostavno prevesti njihove tekstove, jednako tako nije bilo moguće koristiti niti njihovo oblikovno iskustvo. Ne zaboravimo da naše vjeronaučno udžbeničko nakladništvo kasni za

Europom gotovo pola stoljeća, da su njihovi udžbenici specificirani po namjeni, da imaju veliku prateću literaturu, da je suvremeni katekizam u njih već dosta dugo prihvaćen, da su zadaće tih udžbenika, najkraće rečeno, drukčije od naših. Mi smo doista *morali* štošta potrpjeti u taj prvi vjeronaučni udžbenik u Hrvata nakon prestanka progona vjeronauka iz škola.

U ovoj nastavnoj građi željeli smo potaknuti na potpunije etičko, ćudoredno i odgojno zalažanje naše škole. U takvom kontekstu nismo mogli izraditi "čisti" udžbenik.

U sljedećim nakladama, nakon određene prakse u školama i na temelju iskustva što će ga vjeroučitelji steći u radu s ovim udžbenicima, kanimo napraviti bolji udžbenik. No neke vrline ovoga ne valja olako odbaciti. O udžbeniku koji je tek vodič (za što se zalaže nakladništvo udžbenika) - što bi u našem slučaju bio samo temeljni tekst, možda i nešto sažetiji - moramo i kritički razmišljati. Nije kod svakog školskog predmeta moguće tako rigorozno izdvajati racionalnu od svekolike percepcije. Ne umanjujući značenje potrebe da se učenik služi literaturom, pogotovo

za neke predmete, ipak se moramo upitati koliko je za učenike ove dobi uputno da za jedan predmet imaju po tri-četiri knjige, da su racionalne spoznaje izdvojene od osjećajnih, da su razlozi za rješavanje zadaća izdvojeni od zadaćnica. Svakom se predmetu, dakle, treba pristupati na poseban način i zaista treba dovesti u pitanje sadašnju univerzalnu teoriju o udžbeniku.

Svjesni manjkavosti našega udžbenika, pokušali smo im doskočiti tako da zadajemo učeniku čitanje drugih knjiga, dali smo oveći popis literature, zamolili smo ih da obrasce koje treba popunjavati prepisu ili ih fotokopiraju tako da knjigu ne pretvore u bilježnicu, a zahtjev za brojnim djelatnostima, za činom u vlastitom okruženju i životnoj domeni pokazuje da udžbenik nije jedino središte vjeronauka. Uz stanovite ograde ipak branimo ovakav oblik udžbenika. Što se tiče velikog obujma građe, na vjeroučitelju je da to sažme u mogući nastavni okvir, a knjiga će i nakon ovoga školskog naukovanja biti učeniku pri ruci da mu pomogne u traženju odgovora na životno važna pitanja.